

Kent Academic Repository

Van Hellemont, Elke (2017) *Matongé, drugs en Congolese bendes in Brussel*. Tijdschrift voor Jeugd en Kinderrechten, 2017 (1). pp. 7-21. ISSN 1377-2104.

Downloaded from

<https://kar.kent.ac.uk/91617/> The University of Kent's Academic Repository KAR

The version of record is available from

<https://lirias.kuleuven.be/1849215?limo=0>

This document version

Author's Accepted Manuscript

DOI for this version

Licence for this version

UNSPECIFIED

Additional information

Versions of research works

Versions of Record

If this version is the version of record, it is the same as the published version available on the publisher's web site. Cite as the published version.

Author Accepted Manuscripts

If this document is identified as the Author Accepted Manuscript it is the version after peer review but before type setting, copy editing or publisher branding. Cite as Surname, Initial. (Year) 'Title of article'. To be published in *Title of Journal*, Volume and issue numbers [peer-reviewed accepted version]. Available at: DOI or URL (Accessed: date).

Enquiries

If you have questions about this document contact ResearchSupport@kent.ac.uk. Please include the URL of the record in KAR. If you believe that your, or a third party's rights have been compromised through this document please see our [Take Down policy](https://www.kent.ac.uk/guides/kar-the-kent-academic-repository#policies) (available from <https://www.kent.ac.uk/guides/kar-the-kent-academic-repository#policies>).

Artikelen

Matongé, drugs en Congolese bendes in Brussel: de relatie tussen bendes en drugshandel in perspectief

Het criminele karakter van Congolese
stadsbendes in Brussel in perspectief

Elke Van Hellemont

Lecturer (Assistant Professor) in Criminology University of Kent

ABSTRACTS

Criminaliteit en bendes zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Voor velen is dat een vaststaand feit. Sinds decennia zijn academici het echter fundamenteel oneens over de mate waarin 'de bende' verantwoordelijk geacht kan worden voor het illegaal gedrag van haar leden. Dit artikel verdedigt vooreerst de stelling dat het merendeel van de bendecriminaliteit geen 'bendedimensie' lijkt te bevatten. Daarenboven stelt het dat een te sterke focus op bende verklaringen ons begrip omtrent criminaliteit gepleegd door bendeleden in de weg staat. Het veroorzaakt meer bepaald twee belangrijke vertekeningen. Ten eerste overschat zulke focus de criminogene invloed van bendes op hun leden. Ten tweede gaat zulke focus ook voorbij aan algemenere socio-economische verklaringen van criminaliteit gepleegd door bendeleden. Een te sterke focus op het bendeaspect zorgt er dus voor dat andere factoren, die meer gelijklopend zijn met deze uit algemene criminaliteitstheorieën, genegeerd worden. Het empirische deel van dit artikel bestaat vooreerst uit een statistische analyse die het profiel van de bendecriminaliteit vergelijkt met dat van de Brusselse stadscriminaliteit. Vervolgens wordt aan de hand van etnografische data dieper ingegaan op de motivaties van jonge Congolese (ex)bendeleden om deel te nemen aan de drugshandel aan Porte de Namur in Brussel.

Bendes – Brussel – Criminaliteit – Drugs

The fact that gangs have a criminogenic influence on young men is often considered a given. In this article I argue that much of the crime attributed to 'the gang' is devoid of any gangness. In fact, I claim, the focus on gangness is obscuring our understanding of the crime committed by gang members in two essential ways. First, it is overestimating the amount of crime a gang is to blame for and second such a focus equally ignores the many socio-economic motivations of gang members to engage in rule-breaking behaviour. In sum the exclusive lens of gangness makes that more general explanations of crime are ignored in studying the crime committed by gang members. In the empirical part of this paper statistical and ethnographic data are used to con-

ELKE VAN HELLEMONT

sider to what extent drugs dealing at Matongé by members of Brussels' Congolese gangs should be considered a gang crime.

Gangs – Brussels – Crime – Drugs

L'existence d'un lien étroit entre la criminalité et les bandes urbaines est, pour beaucoup, un fait avéré. Depuis des décennies, la communauté scientifique peine toutefois à s'accorder pour déterminer dans quelle mesure les bandes peuvent être tenues responsables du comportement illégal de leurs membres. Cet article défend tout d'abord l'idée selon laquelle l'essentiel de la criminalité des bandes urbaines ne présente pas de caractère de bande. Par ailleurs, nous soutenons le fait que le recours excessif aux explications basées sur le concept de bande brouille notre compréhension de la criminalité commise par ces individus. Ceci occasionne deux problèmes majeurs. Premièrement, un tel prisme amène à surestimer l'influence criminogène des bandes sur leurs membres. Deuxièmement, cela conduit à laisser de côté les explications socioéconomiques plus générales de la criminalité. Une attention trop grande portée à la dimension de bande contribue ainsi à oublier l'impact d'autres facteurs, pourtant davantage en lien avec ceux mobilisés dans le cadre de théories générales de la criminalité. La partie empirique de cet article se fonde tout d'abord sur une analyse statistique comparant le profil de la criminalité des bandes urbaines et le profil de la criminalité urbaine à Bruxelles. Elle s'appuie ensuite sur des données ethnographiques approfondies relatives aux motivations de jeunes (ex-)membres de bandes congolaises bruxelloises impliqués dans le commerce de drogues à la Porte de Namur.

Bandes – Bruxelles – Criminalité – Drogues

INLEIDING

In 2009 vermoordde *Junior Pashi Kabunda*, een voormalig lid van de *Black Wolves*, zijn dochtertje en de grootmoeder van zijn vriendin in een appartement in Sint-Lambrechts-Woluwe. De poging om zijn vriendin te doden mislukte. Hoewel de feiten achteraf gekaderd werden in een psychotische woedeaanval omwille van vermoede ontrouw, werd van meet af aan *Kabunda's* bendelidmaatschap in de pers¹ vermeld als een mogelijke (extra) verklaring voor het geweld. Echter, kan men zich vragen stellen over de rol die het bendelidmaatschap speelde in dit familiedrama. Op 2 april 2010 wordt *Gregorio Valente* dodelijk verwond aan de ingang van de dancing *La Rocca* in Lier. De daders van de steekpartij zijn lid van de stadsbende *Versailles*, naar de *Versailleslaan* in Neder-Over-Heembeek. *Gregorio* stond gekend als een lid van de bende 1140 (de postcode van *Evere*, een andere Brusselse deelgemeente). De steekpartij werd gekaderd als een wraakactie in verband met de dood van hun vriend, *Lufusu Fikilini*, in 2008. *Lufusu* – een lid van *Versailles* – kwam om in een steekpartij waarbij vijf leden van 1140 betrokken waren. Hoewel de dynamieken van beide moorden ontegensprekelijk verschillend zijn (een familiedrama enerzijds en een wraakactie anderzijds), verschenen beiden in 2010 in de politiestatistieken als 'bendemoorden'².

Deze twee gevallen geven de grootste problematiek in verband met de registratie van bendecriminaliteit treffend weer. Enkel al de manier waarop bendecriminaliteit

¹ Bv. T. PUIMAN, 2009, "Familiedrama na uitmaken relatie", *Het Laatste Nieuws*, 22 september; Redactie De Standaard. (2009) "Dader ook beschuldigd van verkrachting overgrootmoeder", *De Standaard*, 22 september.
² Politiezone Brussel Stad-Elsene (2010) *Diagnostic Local de Sécurité Ixelles 1050*.

geregistreerd wordt, zal de rol van een bende in het stellen van crimineel gedrag door haar leden overschatten. Dit hindert niet enkel ons begrip omtrent het bendefenomeen, maar ook omtrent de motivaties van bendeleden om regelovertrekend gedrag te stellen. Deze twee thema's staan centraal in dit artikel. Vooreerst over te gaan tot de analyse, wordt eerst de methodologie kort besproken. In een tweede deel wordt de discussie gekaderd in de academische wereld. Vervolgens vangt een derde deel aan met een vergelijking tussen de geregistreeerde bendecriminaliteit en stadscriminaliteit van Brussel. Hoewel beiden aanzienlijke vertekeningen tonen ten aanzien van de realiteit, geeft de analyse een eerste indicatie over het al dan niet specifieke karakter van bendecriminaliteit. De analyse focust vervolgens op een delictsvorm die zelfs 'historische' banden lijkt te hebben met deze bendes: de open drughandel in Matongé. Ten slotte wordt in een vierde deel de bendedimensie van deze delictsvorm ingeschat aan de hand van meer kwalitatieve data. Een besluit volgt.

1. METHODOLOGIE

Deze paper maakt deel uit van een doctoraatsonderzoek (2008-2017) naar de verleidingskracht van bendes (Van Hellefont, 2015). Het empirisch onderzoek werd uitgevoerd bij de Congolese bendes in Brussel. De kwalitatieve data in dit artikel is afkomstig van observaties uit een 18-maanden durend etnografisch onderzoek, tape-recorded interviews met 30 verschillende bendeleden en 11 interviews met 4 politieofficieren van de 'sectie stadsbendes' bij de Brusselse lokale politie. De kwantitatieve data is afkomstig van de DBSBU (2009), de *Database Stadsbendes/Bandes Urbaines*- en de online Brusselse criminaliteitsstatistieken van de federale politie.

De 18-maanden etnografische studie in Brussel registreerde het reilen en zeilen vast van een groep van 56 jonge Congolese mannen die gekend stonden als de stadsbende 1140. Participerende observatie vond voornamelijk plaats in Evere en Matongé in Brussel. De periode van 18 maanden kan onderverdeeld worden in twee fases. In de eerste 9 maanden werd gemiddeld twee dagen per week aan participerende observatie gedaan, de daaropvolgende 9 maanden werd er full time participerende observatie uitgevoerd door in Evere te gaan wonen. Meerdere gatekeepers waaronder voornamelijk straathoekwerkers faciliteerden toegang tot de groep. Etnografische bevindingen werden ook omgezet in een etnografische film (Kasadi & Van Hellefont, 2013; Van Hellefont, 2016). Die periode van participerende observatie werd aangevuld met semigestructureerd en open interviews. Het ging om 21 individuele interviews en een focusgroep bestaande uit 9 jonge mannen. Van de 30 respondenten waren er 14 jonge mannen van de '1140' (18-23 jaar oud). De overige 16 mannen hadden een leeftijd tussen de 25-35 jaar oud en waren (ex)leden van verscheidene Congolese stadsbendes: 1140 (3) – Aweza (2) – Kung F(o)u Clan (3) – Bagdad (2) – Japonais (1) – Black Faces (1) – Black Wolves (2) – Simonis (1) – MAF (1). In wat volgt zal het concept 'bende' steeds verwijzen naar enkel de Congolese bendes in Brussel.

De kwalitatieve politiedata houden 11 interviews in met 4 verschillende politieofficieren die elk een centrale plaats innamen in de 'sectie stadsbendes' van 2 verschillende Brusselse politiezones: Brussel Stad-Elsene en Brussel-Noord. De 2 politieofficieren uit de zone Brussel-Noord (waaronder Evere valt) werden elk 3 keer afzon-

derlijk geïnterviewd en 3 maal tezamen over een periode van 2 jaar. De politieofficier die een zeer centrale plaats innam in de politiezone Brussel Stad-Elsene werd tevens tweemaal geïnterviewd. Interviews duurden gemiddeld een uur.

De statistische analyses zijn opgesteld aan de hand van twee politiebronnen. Het profiel van de Brusselse stadsriminaliteit is gemaakt aan de hand van politiestatistieken die online³ geconsulteerd kunnen worden. De data omtrent stadsbendes is afkomstig van de politiedatabank stadsbendes (DBSBU) die beheerd wordt door de sectie stadsbendes bij de arrondissementele informatiekruispunten (AIK) in Brussel. De analyse werd gemaakt op een geanonimiseerd uittreksel van die databank. De DBSBU is een selectie van de Algemene Nationale Politiedatabank op basis van bendelidmaatschap van de dader. Om die reden vertonen beide databanken op het vlak van geregistreerde criminaliteit dezelfde vertekening ten aanzien van de 'reële criminaliteit' en zijn beiden identiek gecodeerd. Met behulp van politieofficieren werd het uittreksel van de DBSBU gehecodeerd om een vergelijking met de online statistieken mogelijk te maken.

2. DE CRIMINALITEIT-BENDE NEXUS: EEN HEET HANGIJZER IN ACADEMISCH BENDEONDERZOEK

Reeds decennia drijft het centrale thema van dit artikel, de onenigheid over de rol van een bende in het veroorzaken van crimineel gedrag, een steeds bredere en zelfs toenemend vijandige wig tussen twee theoretische scholen (bv. Katz & Jackson-Jacobs, 2004). Een eerder Positivistische school⁴ van onderzoekers, voornamelijk vertegenwoordigd door het *Eurogang Network* (Weerman *et al.*, 2009), ziet bendes als groepen met een unieke criminogene invloed op het gedrag van hun leden. Hun studies tonen aan dat bendeleden significant meer geweld/criminaliteit plegen als (1) actief bendelid dan voor of na het bendelidmaatschap (Thornberry, Krohn, Lizotte, & Chard-Wierschem, 1993) en (2) zelfs 'delinquente peergroepen' (Battin, Hill, Abbott, Catalano, & Hawkins, 1998). Een tweede meer Constructivistisch geïntereerde theoretische school wordt voornamelijk vertegenwoordigd in het werk van kritische en culturele criminologen. Deze laatste staan bijzonder kritisch ten aanzien van het werk van de eerder Positivistische school. Ten eerste, stellen onderzoekers van de Constructivistische school dat de exclusieve focus van de Positivistische school op illegaliteit in de bepaling van bendes de belangrijkste bevindingen van vele etnografische studies negeert. Deze studies (bv. Horowitz, 1983), en zelfs kwalitatieve studies van Eurogang onderzoekers (bv. Decker & Van Winkle, 1996) tonen aan dat het absolute merendeel van alledaagse bendeactiviteiten in weinig tot

³ De percentages die hier gepresenteerd worden, zijn een herberekening aan de hand van de criminaliteitsfrequenties weergegeven in het rapport "Politiële criminaliteitsstatistieken: Brussel Hoofdstad", *Rapport Criminaliteitsstatistieken 2000-2013 Trimester 4*, Federale politie, p. 4. Een recentere versie van dit rapport (2000-2016) is beschikbaar op / c http://www.stat.policefederale.be/assets/pdf/crimestat/gewest/rapport_2016_trim1_gew_Brussels_Hoofdstedelijk_Gewest_nl.pdf, laatst geconsulteerd in januari 2017.

⁴ Het strikte onderscheid tussen positivistisch en sociaal-constructivistisch werk wordt hier gebruikt om een inhoudelijke discussie mogelijk te maken. Echter respecteer zulk onderscheid niet de complexiteit en heterogeniteit van het werk van vele academici. Daarnaast dient het gebruik van het concept 'positivisme' geïnterpreteerd worden zoals omschreven in het werk van Bottoms (s, 2008, p. 87). Het benadrukt het geloof in een objectief waarneembare werkelijkheid en de nadruk op het waardevrij en objectief bestuderen van de werkelijkheid. In die zin moet het concept positivisme begrepen worden zonder de negatieve connotaties die het in bepaalde Criminologische kringen heeft.

niets verschilt van deze van andere jeugdgroepen. Belangrijker nog, crimineel gedrag blijkt zelfs bijzonder weinig voor te komen in het alledaagse bendeleven (bv. Rodriguez, 1998).

Maar het meest problematisch vinden onderzoekers van de Constructivistische school de manier waarop een bende en bendecriminaliteit bepaald wordt in het meer positivistisch onderzoek (bv. Brotherton & Hallsworth, 2011). De parameters van de *Eurogang* blijken immers een bijzonder net-widening effect te hebben. Zo zal een groep van jongeren, die reeds enige tijd samenkomen op een publieke plaats en daarbij marihuana roken ook als een bende gedefinieerd worden (Aldridge, Medina-Ariz, & Ralphs, 2012). Dit zorgt in combinatie met de manier waarop bendecriminaliteit bepaald wordt voor een overschatting van bendecriminaliteit. Dit laatste kan het best verduidelijkt worden aan de hand van de academische discussies omtrent bendegeweld.

Hoewel onderzoekers van beiden scholen stellen dat bendegeweld uniek is, is er een diepe disconsensus over welk geweld gedefinieerd kan worden als bendegeweld en meer nog, over hoe dat 'gemeten' dient te worden. Zo hebben onderzoekers van de Positivistische school voor hun studies grote datasets nodig. Een eerste manier om zulke dataset te verkrijgen is een brede bevraging via vragenlijsten. Echter laat de manier waarop de Positivistische school 'bendegeweld' – en tevens bendecriminaliteit – meet, enkel toe om bendegeweld te bepalen aan de hand van bendelidmaatschap in combinatie met zelf-gerapporteerde criminaliteit (bv. Weerman *et al.*, 2009). Dat wil dus bijvoorbeeld zeggen dat door de manier waarop de Positivistische school bendegeweld meet, er geen onderscheid gemaakt kan worden tussen de beide gevallen uit de inleiding (het 'Kabunda familiedrama' en de 'La Rocca' steekpartij). Beiden zijn gepleegd door bendeleden en beiden zullen dus benoemd en bijgevolg bestudeerd worden als 'bendegeweld.'

Naast zeer brede bevestigingen via vragenlijsten, zijn deze onderzoekers ten tweede sterk aangewezen op gerechtelijke en politiedata. Die data vertonen op zich reeds significante vertekeningen omtrent criminaliteit in het algemeen (bv. Meehan, 2000). De registratie van bendecriminaliteit in het bijzonder blijkt daarenboven erg afhankelijk van politieke wil en belangen (bv. Hagedorn, 1998). En zelfs als bendecriminaliteit geregistreerd wordt, blijken slechts zeer weinig politiediensten een onderscheid te maken tussen 'bende-gerelateerde' en 'bendegemotiveerde' criminaliteit. Enkel in het laatste geval (bv. de 'La Rocca' steekpartij) speelt de bende een causale rol. Het enige wat bijvoorbeeld het 'Kabunda familiedrama' aan het bendefenomeen verbindt, is simpelweg het lidmaatschap van de dader. Hier is de causale relatie tussen de daad van de dader en het bendefenomeen op zijn minst beduidend zwakker, zo niet onbestaande. Onderzoekers van de Positivistische school zijn zich van deze vertekening bewust (bv. Maxson & Klein, 1996). Meer nog, ze lijken zelfs overtuigd van het belang van dit onderscheid, grotendeels aangehaald in meer etnografische studies (bv. Sanchez-Jankowski, 2003). Echter laten de methodes en de data die ze nodig hebben voor hun analyses, zulk onderscheid niet toe. Dus ondanks deze vertekeningen blijven deze onderzoekers gebruik maken van onder andere politionele bendedata. De politie blijft immers de enige speler in de bendewereld die hen een 'voldoende grote dataset van bendegegevens' kan aanleveren (Maxson & Klein, 2001, p. 242).

Onderzoekers uit de Constructivistische school vinden dit echter bijzonder problematisch. Volgens hen levert deze benadering niet alleen een vertekend beeld op over de mate waarin bendes gewelddadig/crimineel zijn, het zorgt tevens voor een vertekende weergave van bendegeweld en -criminaliteit. Het bendelabel wordt volgens hen ten onrechte gekleefd op veel gewelddadig en crimineel gedrag waardoor oorzaken van stedelijk geweld/criminaliteit te snel gesimplificeerd worden tot ‘benderivaliteiten’ en dieperliggende oorzaken voor crimineel gedrag genegeerd worden (Brotherton & Barrios, 2004; Hallsworth & Young, 2004). Bendecriminaliteit is volgens hen dus meer dan criminaliteit gepleegd door bendeleden. Het kan enkel ontdekt worden door de betekenis van gedrag in overweging te nemen. Daarom pleiten zij voor een veel restrictievere toepassing van het bendelabel, maar laten echter grotere delen in het midden hoe zulke benadering er dan dient uit te zien.

3. DE OFFICIEEL GEREGISTREERDE CRIMINALITEIT VAN CONGOLESE BENDES VERSUS DE BRUSSELSE STADSCRIMINALITEIT

Een eerste manier om bendestatistieken reeds te nuanceren, is het vergelijken van bendestatistieken met de criminaliteitsstatistieken van hun context, in dit geval: het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (BHG). Hoewel het verre van een sluitende vergelijking is, levert het een eerste aanwijzing op over de exclusiviteit van bendecriminaliteit. De onderverdeling in onderstaande tabel – de eerste vijf lijnen – werd opge maakt aan de hand van de delictscategorieën die de meeste inbreuken telden op niveau van het BHG. Zoals afgeleid kan worden uit deze tabel valt quasi 75% (74.4% – zie: ‘Totaal top 5, subcategorie Brussel’) van de geregistreeerde criminaliteit van het BHG binnen deze 5 categorieën. Diezelfde 5 categorieën lijken tevens gemiddeld 72% (71.8% – zie: ‘Totaal top 5, subcategorie bendes’) van alle geregistreeerde bendecriminaliteit te bevatten.

Tabel 1. De top 5 Brusselse stadscriminaliteit en bendecriminaliteit vergeleken

		2005	2006	2007	2008	2009	Gemiddelde
1) Diefstal en afpersing <i>bv. inbraak, afpersing, ..</i>	Brussel	52.4	55.8	56.0	55.5	53.7	54.7
	Bendes	27.7	20.6	27.9	28.8	22.2	25.4
2) Vandalisme <i>bv. Vernieling van roerende en onroerende goederen, ...</i>	Brussel	7.1	7.1	7.3	7.6	7.5	7.3
	Bendes	2.2	3.2	3.6	2.7	3.4	3.0
3) Misdrijven tegen de fysieke integriteit <i>bv. slagen en verwondingen, zedendelicten,...</i>	Brussel	5.8	5.9	6.2	6.2	6.2	6.1
	Bendes	7.1	11.6	13.9	13.0	17.0	12.5
4) Bedrog <i>bv. identiteitsvervalsing, valsmunterij</i>	Brussel	6.2	3.2	3.2	2.9	2.9	3.7
	Bendes	7.1	6.9	7.1	11.7	13.6	9.3
5) Drugs <i>bv. handel, bezit, transport</i>	Brussel	2.6	2.3	2.4	2.8	3.2	2.7
	Bendes	32.6	28.0	16.6	19.8	10.8	21.6
Totaal top 5	Brussel	74.1	74.4	75.1	75.0	73.5	74.4
	Bendes	76.8	70.2	69.1	76.1	67.0	71.8

Hoewel deze vijf categorieën in beide gevallen ongeveer 75% van alle geregistreeerde criminaliteit bevatten, verschilt de verdeling over de 5 categorieën substantieel en biedt het reeds enkele inzichten omtrent de exclusiviteit van bendecriminaliteit. Op

MATONGÉ, DRUGS EN CONGOLESE BENDES IN BRUSSEL

basis van enkel de bende-criminaliteitsstatistieken zou men bijvoorbeeld concluderen dat de categorie ‘diefstal en afpersing’ een erg prominente plaats inneemt, het bevat immers een kwart van alle ‘bendecriminaliteit’ (25.43%). Echter vervaagt de relevantie van het bendekarakter volledig in de vergelijking met het BHG criminaliteitsprofiel, waar inbreuken van ‘diefstal en afpersing’ meer dan de helft opmaken van het totaal van alle geregistreerde stadscriminaliteit (54.67%). Drugsdelicten nemen in het profiel van de bendes daarentegen de tweede meest prominente plaats in (21.56%) en de relevantie van deze delictsvorm komt des te sterker naar voren wanneer vergeleken met het BHG-criminaliteitsprofiel (21.56% voor de bendes versus 2.66% voor het BHG). Bendeleden worden ook gemiddeld dubbel zo vaak geregistreerd voor misdrijven tegen de fysieke integriteit dan wat men zou verwachten op basis van de criminaliteitsstatistieken van het BHG (6.07% voor Brussel versus 12.54% voor bendes). Daarnaast lijkt dat aandeel van bendes toe te nemen over de jaren (van 7.1% in 2005 tot 17% in 2009), terwijl het aandeel in de BHG criminaliteitsstatistieken relatief stabiel blijft (5.81% in 2005 tot 6.24% in 2009). Het complexe karakter van bende-geweld werd echter elders reeds besproken (Vandebogaerde & Van Hellemont, 2016). In wat volgt, focust de analyse zich op de bende-gereleerde drugsdelicten en worden deze statistieken gecontextualiseerd aan de hand van etnografische data.

4. DE DRUGSHANDEL IN MATONGÉ EN CONGOLESE BENDES: EEN HISTORISCHE CONNECTIE OF PERCEPTIE?

*On est à Porte de Namur. Tout le monde qualifie ce quartier de malsain:
“Ouais, il y a des voyous!” (AC14a)*

*Porte de Namur, c’est aussi un quartier de business, hein!
(AC6 in AC567, 00:44:50)*

Lang stond Matongé bekend om haar levendig en kleurrijk karakter. Maar vanaf de jaren ‘70 verloor Matongé veel van haar Afrikaanse charme en vandaag de dag wordt het vooral gezien als een ‘verwaarloosde buurt in een staat van milde segregatie die passief getolereerd wordt door de Belgische staat’ (Arnaut, 2006, p. 64; De Michele, 2011). In dat proces werd het hart van Afrika, en van Congo in het bijzonder, teruggebracht tot twee plaatsen: de *Gallérie D’Ixelles*, een overdekte winkelgalerij, en *Rue Longue Vie*, een kleine wandelstraat wat verderop. Deze ruimtes staan bekend om hun exquisite cuisine, maar ook om hun criminaliteitsproblemen en dan vooral de open drughandel. Die handel werd reeds vanaf het prille begin sterk verbonden aan het fenomeen van de Brusselse bendes.

Beiden – de open drughandel en de bendes – worden vaak gezien als het gevolg van een gewijzigde influx van Congolese migranten in het begin van de jaren ‘90. De economische crisis en de wreedheden ten gevolge van de val van Mobutu’s regime deed België haar grenzen openen voor Congolese asielzoekers. Deze verandering in de populatie van Matongé ging gepaard met stijgende criminaliteitscijfers (Corijn, Magosse, & Vanoeteren, 2003). Tot op heden heeft de aanpak van de politie enkel geleid tot een verplaatsing van de drughandel. Eerst in 2002 uit de *Gallérie d’Ixelles* naar de twee uiteinden van de straat *Rue Longue Vie*. Vervolgens, in 2012 (laatste

observatie tijdens veldwerk) van *Rue Longue Vie*. enkele honderden meters naar links op Chaussée d'Ixelles. Omwille van die historische connectie zal het dus weinig verbazen dat 55,2% (n= 265) van alle drugsdelicten (n= 480) van deze bendes geregistreerd werd in Matongé en meer specifiek 80% van de drugshandel (n = 115/144). De categorie 'drugsdelicten' telt immers een variëteit aan inbreuken en zoals in tabel 2 weergegeven, gaat het in slechts 30% van de drugsdelicten effectief om drugshandel. Het grootste aandeel gaat naar drugsbezit (59%), en een behoorlijk deel naar drugsgebruik (11%).

Tabel 2. De onderverdeling van drugsdelicten gepleegd door bendeleden op buurtniveau

	N Buurt (n)*		%	Top 3 Buurten		
				Matongé (n= 142)	Quartier Nord (n= 9)	Stalingrad (n= 8)/ Squares (n= 8)
Drugsbezit	283	31	In tot. drugsdelicten	29,6%	1,9%	1,7%
			In bezit	50,2%	3,2%	2,8%
Drugsgebruik	53	24	In tot. drugsdelicten	1,7%	1,3%	1,0%
			In gebruik	15,5%	11,3%	9,0%
Drugshandel	144	24	In tot. drugsdelicten	24,0%	0,6%	0,6%
			In handel	80,0%	2,1%	2,1%
Totaal drugsdelicten	480	57		55,2%	3,5%	2,3%

* Het teken (n) verwijst naar het totaal aantal buurten waarin drugsdelicten geregistreerd werden.

Wanneer echter enkel de cijfers van drugshandel gecorreleerd worden aan bendeaffiliatie blijkt dat 90% (n= 103/115) van alle drugshandeldelicten in Matongé gepleegd werden door leden van enkel één bende: *Black Wolves*⁵. Sinds vele jaren staan de *Black Wolves* bekend als Matongé's drugsdealers bij de sectie 'stadsbendes' Brussel Stad-Elsene (bv. Diagnostic Local de Sécurité Ixelles 1050, 2010, p. 25) maar ook in mediaberichtgeving⁶.

I: Voor welke criminaliteit worden deze bendes het meest geregistreerd?

PI2: Het meeste is drugs. En dat is vooral het geval met de *Black Wolves* in de Matongéwijk. Dat was bijna bij iedere keer dat... als ge in de Matongéwijk een controle houdt, ze bezig zijn met drugs te verkopen. Meestal Marihuana. Dus, geen shit, geen hasjiesj, enkel Marihuana. En af en toe cocaïne, heroïne (PI2, 00:05:36).

Hoewel verscheidene leden van de *Black Wolves* opgepakt werden voor drugshandel zijn er tevens aanwijzingen dat jonge mannen net als een lid van de *Black Wolves* werden aanzien omdat ze drugs dealden in Matongé. Het bepalen van bendeaffiliatie gebeurt immers grotendeels op basis van medeplichtigheid of mededaderschap. Dat wil zeggen dat jonge Congolese mannen die rondhangen bij gekende *Black Wol-*

⁵ Er zijn echter goede redenen om aan te nemen dat de statistieken i.v.m. drugsdelicten zwaar vertekend zijn door het controlebeleid in Matongé. De sterke daling in drugsdelicten bij bendeleden in tabel 1 van 2005 (32.6%) tot 2009 (10.8%) wordt voornamelijk veroorzaakt door een sterke daling van geregistreerde drugsdelicten in Matongé dat daalde van 61% in 2005 tot 10.5% in 2009. Dat deze daling overeenkomt met een effectieve afname van activiteit in de drugshandel is, gezien de actuele situatie, erg onwaarschijnlijk.

⁶ Meerdere nieuwsberichten labelen inderdaad de *Black Wolves* als Matongé's drugsdealers: (2009) "Bandes urbaines: Faut-il avoir peur de bandes urbaines?" (00:11:10 - 00 12:25), RTBF: *La Une*; (2012) "A l'origine du meurtre de Willy, une 'bande urbaine'", RTL: *Le Journal*. Zie ook A. CHLOE, 2008, "Neuf Black Wolves arrêtés", *Le Soir*, 7 november, p. 8.

MATONGÉ, DRUGS EN CONGOLESE BENDES IN BRUSSEL

ves of dealen in hun buurt, al snel geregistreerd zullen worden door de politie als zijnde een *Black Wolf*. Het is net hier dat het etnografisch onderzoek uitwees dat beiden (dealen en bendelidmaatschap) niet noodzakelijk samenvallen. Er was wel een bendedimensie, maar geen strikte vorm. De exacte bendeaffiliatie (*Black Wolves – Versailles – Black D – ...*) was van mineur belang. Zolang een persoon die wenste drugs te dealen tot een bende behoorde of zelfs enkel bevriend was met de bendes van Matongé – wat een veel grotere groep is dan de *Black Wolves* alleen – kon hij deelnemen aan de drugshandel in Matongé (zoals weergegeven in interviews AC567, AC8, AC14, AC15). Of zoals deze jonge man stelde:

Parce que Porte de Namur, tu ne peux pas arriver si t'es un négro de je ne sais pas moi, de Simonis et que tu veux commencer à vendre ta beuh [marijuana]. Tu ne peux pas arriver et vendre ta beuh pour un autre. On va dire: 'qu'est-ce que tu fous là?' On va te mettre des tartes (AC8, 00:04:33).

Vele respondenten (AC3, AC4, AC567, AC10, AC14) stelden echter dat (1) slechts een kleine groep van de dealers ook 'actieve bendeleden' waren en (2) dat de redenen waarom deze mannen drugs dealden niets met het bendenomeen te maken had. Dit betekent dat de bendes aanpakken niet noodzakelijk zal resulteren in een afname van de drugshandel of vica versa. Dit is al zeker niet zo op lange termijn wat nochtans verondersteld wordt door de huidige korpschef van Elsene⁷.

5. DRUGSHANDEL ALS BENDECRIMINALITEIT?

La rue c'est la rue! C'est hard hein, voilà. Il n'y a rien de bon ici hein. Et les jeunes ici [Porte de Namur], ils n'y viennent pas ici pour plaisir. S'ils viennent pour le plaisir alors on est là en été, pas en hiver, pendant qu'il fait froid, tu vois (AC10a).

Uit de kwalitatieve data komt naar voren dat de keuze voor drugshandel als een bron van inkomsten eerder ingegeven wordt door gevoelens van daadwerkelijke of relatieve deprivatie. De keuze voor drugshandel als uitweg is vaak het resultaat van een inschatting gemaakt op basis van perceptie (het 'easy money verhaal') en het hebben van peers – niet noodzakelijk bende-geaffilieerd – die reeds actief zijn in de drugshandel. Die keuze wordt des te aantrekkelijker wanneer men de vaak complexe situatie waarin deze jonge mannen zich bevinden mee in beschouwing neemt. Deze wordt gekenmerkt door vroegtijdige schoolverlating, maar ook aspecten als armoede, een complexe familiesituatie, werkloosheid, en cultuur spelen een rol. In wat volgt worden deze verder besproken.

De respondenten die aan een vorm van drugshandel deden of gedaan hadden (n: 25/30), stelden allen dat het gevoel van deprivatie en de druk om bij te dragen aan het inkomen van het gezin vooral voelbaar werd vanaf de leeftijd van 15 jaar. Zeker de jonge mannen uit éénoudergezinnen beschreven hun rol ten aanzien van hun jongere broers en zussen in termen van een 'vervangend vaderfiguur'. Hoewel armoede hun situatie reeds kenmerkte vanaf jonge leeftijd, kwam het besef pas op

⁷ M. DE SCHRUIJVER, 2012, "La vente de drogue en rue s'intensifie à Matongé", *Le Soir*, augustus 11, p. 8.

ELKE VAN HELLEMONT

latere leeftijd, omdat ze, naar eigen zeggen, in hun jonge jaren, de tekens van financiële armoede nog niet herkenden.

Comme tous les Noirs Africains qui venaient un peu d'arriver à cette époque-là, on a beaucoup déménagé. C'est-à-dire que, voilà, les propriétaires heu... Au bout d'un moment, ils en avaient marre et quand tu es petit, tu vois, tu ne comprends pas ça. Ça vient seulement après. Parce que quand tu es petit, tu ne comprends pas. Mais tu vois souvent le propriétaire venir et demander après ta mère en disant: 'Mais, votre mère, elle est où?' Et une fois, deux fois, tu vois, et trois fois, parfois dans la même journée. Et heu... au début, tu ne fais pas attention, tu vois. Et puis, tu dis à maman: 'Mais pourquoi le loyer n'est pas payé?' Mais en fait, c'est juste que maman, elle n'a pas de boulot, ... Elle ne sait pas comment faire! Donc elle enchaîne les petits boulots pour qu'on puisse quand même s'en sortir (AC4a).

Het besef van armoede kwam er volgens hen vooral via schoolervaringen. Het gaat om zichtbare kleine zaken zoals de typische schrijfopdrachten na een schoolvakantie. Geconfronteerd met de vraag waar ze hun vakantie hadden doorgebracht, begonnen ze te merken dat zij, in tegenstelling tot andere klasgenootjes, nooit reisden. Tijdens verjaardagsfeestjes bij 'blanke' vriendjes merkten ze op dat hun ijskast veel voller zat dan deze bij hen thuis. Drie mannen verwezen tevens naar hun generatie als de 'microwave generatie', een concept dat refereert naar het feit dat ze 's avonds alleen thuis waren en dus zelf eten moesten voorzien. Op latere leeftijd stellen deze mannen dat ze in toenemende mate geconfronteerd werden met de financiële druk die op hun moeder lag om het huishouden te voorzien. Ze meenden dan ook dat het hun plicht was als man bij te dragen aan het huishouden. Respondenten stelden bijgevolg dat vooral het willen verminderen van de financiële druk die op hun moeder rustte één van de primaire motivaties was om te stoppen met school.

La plupart des gens déjà que j'ai connus ici, ils ont grandi, soit seulement avec un père ou bien une maman. Et la plupart des gens que je connais c'est toujours des familles recomposées. Ou bien soit c'est une maman qui gère cinq, six enfants. Vous vous rendez compte! Que des hommes en plus. Donc, à un moment donné, quand tu deviens homme et que tu vois comment ta maman est entrain de souffrir pour tes cinq petits frères,... Tu n'as pas envie d'aller à l'école. Tu as envie de ramener de l'argent à la maison! Tu as envie que ta maman aussi elle soit bien! Qu'elle ne bouge pas ce jour-là! Qu'elle n'aille pas travailler! Que tes petits frères, c'est toi qui assures pour eux! Donc, c'est peut-être pour ça qu'on n'est pas devenu des intellectuels hein (AC14d).

J13: À un moment où toi-même, tu vois que tes propres parents, ils ont dû souffrir! Comme je t'ai dit: 'Tu n'as pas envie d'être encore un poids pour eux', non pour toi-même, tu vois. Tu vas tout faire pour te débrouiller toi-même. Parce que tu vois déjà que tes parents, eux, souffrent encore.

I: Vous aviez quel âge à ce moment-là? Quand vous aviez eu vraiment ce sentiment-là?

MATONGÉ, DRUGS EN CONGOLESE BENDES IN BRUSSEL

J13: Oh ben, seize, dix-sept ans. Tu as envie déjà de t'émanciper, de dire: 'Ah!'

J11: Vers quinze, seize ans.

(Focusgroep, 00:25:35)

Het Afrikaanse principe van uitgebreide families in een Europese context verhoogt deze druk nog verder. Dit principe stelt dat deze mannen niet enkel zorg dienen te dragen voor hun eigen familie (meerdere van mijn respondenten hadden kinderen bij meerdere vrouwen ten aanzien van wie zij een 'onderhoudsplicht' dienden te vervullen) maar ook ten aanzien van broers, zussen en vooral de moeder. Het zal dus weinig verwonderen dat financiële zorgen bijzonder hoog konden oplopen. Meerdere van mijn respondenten gaven aan dat ze als jonge mannen aangetrokken werden door de reputatie die de drugshandel in gemeenschapsverhalen geniet. Het gaat daarbij voornamelijk om 'het gemak en de snelheid' van financieel geldgewin. Op latere leeftijd echter werd drugshandel eerder een laatste toevlucht dan een positieve keuze. Legale mogelijkheden werden afgeblokt door het gebrek aan diploma, geen permanente verblijfsvergunning of het hebben van een strafblad. De gerechtelijke bagage van hun criminele loopbaan zorgde er tevens voor dat elke vorm van illegale professionalisering onaantrekkelijk werd door de eventuele gevolgen van zulke onderneming.

Mais c'est le fait de voir comment nos parents étaient entrain de souffrir pour nous, qui nous a un peu déviés de cette voie scolaire. Bin, en fin de compte on connaissait des gens qui avaient même leurs diplômes, qui avaient fini leurs études. Et en fin de compte, ils étaient caissiers au Cora ou au GB. On se disait: 'Bon, en me disant, dans la rue, avec mes amis, en une journée j'arrivais à me faire plus d'argent qu'un type qui travaillait.' Je m'ai dit: 'Bin, haut temps de choisir la facilité' (AC14e).

Les gars qui viennent ici [Rue Longue Vie], ils font l'argent de poche ou l'argent tout court. Parce qu'il y en a qui n'ont pas de CPAS [OCMW]. Ils n'ont pas de revenus. Il y a des darons [pères]. [...] Et ça craint, tu vois. [...] Ils gagnent dix Euros facilement [par trafic de drogue]. Parce que normalement ils ont assez de cul pour aller braquer ou pour aller faire ça! Mais voilà, ils ne veulent pas le faire ou ils ne veulent plus le faire, tu vois (AC10a).

Echter, hoewel deze mannen vooral de impact van effectieve deprivatie op hun keuze voor drugshandel benadrukten, spelen relatieve deprivatie (bv. Agnew, 2006) – of 'gevoelens van vernedering veroorzaakt door sociale uitsluiting' (Young, 2007) ook ontegensprekelijk een rol. Het belang van 'looks' is een kenmerk van de hedendaagse jeugd- en stedelijke cultuur, maar het maakt ook een belangrijk onderdeel uit van de Congolese cultuur. In de Congolese gemeenschap in Brussel is 'La Sape'⁸ erg belangrijk. Consumptie en het uitstellen ervan staat centraal in het leven van de Congolese 'Sapeur' en Matongé is de publieke ruimte bij uitstek om 'bewonderd' te

⁸ SAPE staat voor 'Société des Ambianceurs et des Personnes Élégantes'. De geschiedenis van 'la Sape' gaat terug naar de vroege Jaren van het kolonialisme en was voornamelijk gelokaliseerd in de Congolese hoofdsteden Kinshasa en Brazzaville (Thomas, 2003).

ELKE VAN HELLEMONT

worden (Demart, 2008, p. 60). Tijdens het veldwerk bleek ‘La Sape’ een tijdrovende en erg kostelijke bezigheid in het alledaagse leven van vele Congolese vrouwen en mannen. Het beoordelen, bekritisieren en het complementeren van iemands voorkomen was dan ook één van de meest favoriete thema’s in on- en offline gemeenschapsroddels. Vooral voor jonge mannen werd het volwaardig deelnemen aan deze consumptiecultuur als een belangrijke motivatie gezien om actief te worden in de drugshandel.

Tout le monde sait qu’ici on est au Couloir de la Mort [Rue Longue Vie] à Ixelles. Et tout le monde sait que, à Ixelles ça vend. Voilà pourquoi ça bêh, pourquoi les jeunes sont révoltés. Eux aussi, ils veulent rouler dans des grosses Gamos [voitures]. Eux aussi, ils veulent se habiller Versace, Gucci comme on voit à la télé. C’est la télé qui nous vend tout ça, donc quoi. On ne veut pas être les derniers, tout le monde veut être le premier. Donc, voilà pourquoi tout le monde à Ixelles vend. (AC14c)

C’est ce que les jeunes recherchent. Tu as de l’argent parce que tu vas vendre de l’herbe. Tu vas faire du business. Tu vas bien t’habiller: Gucci, Louis Vuitton, ... C’est ce que les jeunes aujourd’hui recherchent, tu vois (AC15, 00:35:09).

Belangrijk in dit aspect is dat velen van hen een netwerk van vrienden hadden die de toegang tot die handel konden faciliteren. Omwille van hun thuissituatie zullen ze eerder terugvallen op hun peergroep en hun ‘oudere broers’ dan hun ouders in het zoeken naar oplossingen voor problemen. Het ongeloof in de manier waarop hun ouders de situatie proberen op te lossen via legitiem werk, versterkt het terugvallen op de peergroep in het zoeken naar oplossingen voor hun situatie. Of zoals deze oudere respondent zich herinnert:

AC15: Eh bien, les délits, tu les fais bêtement ... Comme je te disais: on va au cinéma avec des copines. On n’a pas d’argent, qu’est-ce qu’on fait? Tu ne vas pas dire à ta mère: ‘Oui heu...donnes-moi deux cents Euros parce qu’on est dix, moi et mes copains. On va aller au cinéma!’ Tu vois? Tu ne peux pas. Ou bien tu peux aller prendre l’argent pour toi, ta maman te donne. Mais les autres, tes amis n’ont pas. Donc on disait: ‘On va faire autrement les gars! Personne ne demande à maman, à papa! On va trouver l’argent nous-mêmes!’ Et les grands vous expliquent comment faire de l’argent facilement, et c’est comme ça. Eux ils faisaient déjà les délits. Il y en a déjà qui étaient en prison, c’est bien avant cette bande quoi (AC15, 00:14:58).

Het mag duidelijk zijn dat de drugshandel in Matongé geworteld zit in een veel ruimere problematiek dan enkel één van een drugsmarkt beheerd door bendes. Echter, hoewel het fenomeen niet veroorzaakt wordt door bendes, speelt het wel degelijk een rol in het toegang verkrijgen tot de markt in *Porte de Namur*. Echter is voor dit laatste bendelidmaatschap niet noodzakelijk. Bendeleden bouwen immers ook vriendschapsrelaties op die het bendefenomeen overstijgen. Maar opnieuw kan het deelnemen aan de drugshandel wel (on)gewild leiden tot bendelidmaatschap (voor meer informatie zie Van Hellemont, 2016). Dit kan onder meer door louter de perceptie van buitenstaanders (politie, bendes niet gelieerd aan *Porte de Namur*) die de

hele markt associëren aan de bendes en alle drugshandelaars dus ook als dusdanig zullen behandelen.

6. CONCLUSIE

Bevindingen uit het empirisch onderzoek tonen aan dat er sterke aanwijzingen zijn om te stellen dat de bendedimensie in veel criminaliteit gesteld door bendeleden ontbreekt. Waar in het geval van de Congolese bendes in Brussel de drugshandel en het fenomeen historisch verbonden zijn, lijkt zelfs hier bendelidmaatschap geen voldoende verklaring te bieden. Het handelen in drugs, ook in Matongé, lijkt beter verklaard te kunnen worden aan de hand van algemenere factoren. Vooral in de jaren van adolescentie ervaren deze jonge mannen financiële druk door armoede en frustraties veroorzaakt door de relatieve deprivatie in combinatie met een consumptiecultuur. Beiden werden genoemd als belangrijke factoren voor vroegtijdige schoolverlating. De financiële en sociale druk die op éénoudergezinnen ligt, zorgt er tevens voor dat jongeren vaak op zichzelf en hun vrienden aangewezen zijn. De verhalen over gemakkelijk geldgewin en de 'branded looks' van de mannen actief in de drugshandel hebben ontegensprekelijk een aantrekkingskracht op jongeren in deze situatie. De stap naar drugshandel wordt echter vooral gefaciliteerd door vrienden of kennissen actief in de drugshandel te *Porte de Namur*. Deelnemen aan de drugshandel betekent echter niet automatisch bendelidmaatschap. Bendelidmaatschap is geen noodzakelijke voorwaarde om drugs te verhandelen aan *Porte de Namur*. Echter, lopen jongeren die deelnemen aan de drugshandel wel een groter risico om in het bendefenomeen betrokken te raken. Dit niet zozeer omwille van het dealen van drugs, maar wel omwille van het feit dat ze rondhangen met bendeleden. Zowel politie als leden van rivaliserende bendes zullen hen om die reden sneller beschouwen als een bendelid.

REFERENTIES

- Agnew, R. (2006). *Pressured into Crime: An Overview of General Strain Theory*. Roxbury Pub.
- Aldridge, J., Medina-Ariz, J., & Ralphs, R. (2012). Counting Gangs: Conceptual and Validity Problems with the Eurogang Definition. In F.-A. Esbensen & C. L. Maxson (Eds.), *Youth Gangs in International Perspective* (pp. 35-51). New York: Springer.
- Arnaut, K. (2006). Blowing Bubbles in the City or Does Urban Governance Have a Bad Breath? – *Special Issue: Making Sense of the City*. A-Priori (Brussels), 59-69.
- Battin, S. R., Hill, K. G., Abbott, R. D., Catalano, R. F., & Hawkins, J. D. (1998). The Contribution of Gang Membership to Delinquency beyond Delinquent Friends. *Criminology*, 36(1), 93-116.
- Bottoms, A. (2008). The Relationship between Theory and Empirical Observations in Criminology. In R. King & E. Wincup (Eds.), *Doing Research on Crime and Justice* (pp. 75-116): OUP Oxford.
- Brotherton, D., & Barrios, L. (2004). *The Almighty latin King and Queen Nation: Street Politics and the Transformation of a New York City Gang*. New York: Columbia University Press.
- Brotherton, D., & Hallsworth, S. (2011). Urban Disorder and Gangs: A Critique and a Warning. In R. Trust (Ed.), (pp. 24). London.

ELKE VAN HELLEMONT

- Corijn, E., Magosse, R., & Vanoeteren, C. (2003). Duurzame wijkontwikkeling? Een onderzoek naar het draagvlak van duurzame wijkontwikkeling en participatieve democratie. De cases Matonge (Elsene) en Dansaert (Brussel). (pp. 264). Brussels: Een onderzoek uitgevoerd in opdracht van de Vlaamse Gemeenschapscommissie in het kader van de wetenschappelijke ondersteuning van het Sociaal Impulsfonds.
- De Michele, C. (2011). The Black Heart of Brussels: The Categories of Ethnic Entrepreneurship in the African Neighborhood MAtongé. In F. Eckardt & J. Eade (Eds.), *The Ethnically Diverse City* (pp. 311-336): BWV, Berliner Wiss.-Verlag.
- Decker, S. H., & Van Winkle, B. (1996). *Life in the Gang*. New York: Cambridge University Press.
- Demart, S. (2008). De la distinction au stigmat. Matonge Un quartier congolais à Bruxelles. *Les Cahiers de La Fonderie, Les Cahiers de La Fonderie (Bruxelles et le Congo)*, 58-62.
- Hagedorn, J. M. (1998). Gang Violence in the Postindustrial Era. *Crime and Justice: A Review of Research*, 24, 365-420.
- Hallsworth, S., & Young, T. (2004). Getting Real About Gangs. *Criminal Justice Matters*, 55(1), 12-13. doi: 10.1080/09627250408553587
- Hallsworth, S., & Young, T. (2008). Gang Talk and Gang Talkers: A critique. *Crime, Media, Culture*, 4(2), 175-195. doi: 10.1177/1741659008092327
- Horowitz, R. (1983). *Honor and the American Dream: Culture and Identity in a Chicano Community*. New Brunswick, NJ: Rutgers University Press.
- Kazadi, F. & Van Hellefont, E. (2013) Biso, de zwart Afrikaanse bendes van Brussel. Beschikbaar op <http://www.vidinfo.org/video/83029287/zwarte-stadsbendes>, laatst geraadpleegd maart 2016.
- Katz, J., & Jackson-Jacobs, C. (2004). 'The Criminologists' Gang'. In C. Sumner (Ed.), *Blackwell Companion to Criminology*. London: Blackwell Publishers.
- Maxson, C., & Klein, M. (1990). Street Gang Violence: Twice as Great, or Half as Great? In R. C. Huff (Ed.), *Gangs in America* (pp. 71-100). Newbury Park, CA: Sage Publications.
- Maxson, C., & Klein, M. (1996). Defining Gang Homicide: An Updated Look at Member and Motive Approaches. In R. C. Huff (Ed.), *Gangs in America* (pp. 3-20). California: Thousand Oaks.
- Maxson, C., & Klein, M. (2001). "Play Groups" No Longer: Urban Street Gangs in the Los Angeles Region. In M. J. Dear & J. D. Dishman (Eds.), *From Chicago to L.A.: making sense of urban theory*. Newbury Park, CA: Sage Publications.
- Meehan, A. J. (2000). The Organizational Career of Gang Statistics: The Politics of Policing Gangs. *Sociological Quarterly*, 41(3), 337-370.
- PZ Ixelles (2010). *Diagnostic Local de Sécurité Ixelles 1050*.
- Rodriguez, J. (1998). *East Side Stories: Gang Life in East LA*. New York: Powerhouse.
- Sanchez-Jankowski, M. (2003). Gangs and Social Change. *Theoretical Criminology*, 7(2), 191-216.
- Thomas, D. (2003). Fashion Matters: "La Sape" and Vestimentary Codes in Transnational Contexts and Urban Diasporas. *MLN*, 118(4), 947-973.
- Thornberry, T. P., Krohn, M. D., Lizotte, A. J., & Chard-Wierschem, D. (1993). The Role of Juvenile Gangs in Facilitating Delinquent Behavior. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 30(1), 55-87.
- Van Hellefont, E. & Vandenbogaerde, E. (2016). Fear and Retaliation: Gang Violence in Brussels and Caracas. In Maxson, C. & F-A. Esbensen (Eds.), *Gang Transitions and Transformations in an International Context*. Springer.

MATONGÉ, DRUGS EN CONGOLESE BENDES IN BRUSSEL

- Van Hellefont, E. (2016). Visuele criminologie in actie? Methodologische overwegingen in het maken van de etnografische film: 'Biso, de zwarte bendes van Brussel', *Panopticon* 37, 2, 235-242.
- Van Hellefont, E. (2015). *The Gang Game: The Myth and Seduction of Gangs*. Niet-gepubliceerde doctoraatsthesis. KU Leuven, 265 p.
- Weerman, F. M., Maxson, C. L., Esbensen, F.-A., Aldridge, J., Medina, J., & van Gemert, F. (2009). *Eurogang Program Manual: Background, development, and use of the Eurogang instruments in multi-site, multi-method comparative research*.
- Young, J. (2007). *The vertigo of late modernity*. Sage.

